

Dochodzenie epizootyczne – administracyjny środek zwalczania chorób zakaźnych zwierząt

Mirosław Welz¹, Paweł Niemczuk², Krzysztof Jażdżewski², Dariusz Filianowicz³, Józef Białowąs⁴, Renata Kondrat⁵, Przemysław Łoś⁶, Małgorzata Waksmundzka-Szarek⁷, Janusz Ciołek¹, Lucjan Witkowski⁸

z Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii zs. w Krośnie¹, Głównego Inspektoratu Weterynarii w Warszawie², Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Białymstoku³, Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Ostrołęce⁴, Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Sanoku⁵, Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Ustrzykach Dolnych⁶, Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie⁷ oraz Samodzielnego Zakładu Epidemiologii i Ekonomiki Weterynaryjnej Instytutu Medycyny Weterynaryjnej SGGW w Warszawie⁸

Historyczne już dziś zapisy o dochodzeniach weterynaryjnych w ogniskach chorób zakaźnych zwierząt odnajdujemy w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych. W art. 23 tego rozporządzenia czytamy:

Państwowy lekarz weterynaryjny po zbadaniu zwierząt i przeprowadzeniu potrzebnych dochodzeń co do rodzaju choroby, stopnia jej rozszerzenia i niebezpieczeństwa oraz przyczyny, ustali, czy i która z zaraźliwych chorób zwierzęcych została stwierdzona lub czy jest uzasadnione jej podejrzenie (1).

Dochodzenia epizootyczne były realizowane w tym trybie do 14 grudnia 1997 r., tj. do wejścia w życie przepisów Ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej. Istotną rolę w ich prowadzeniu odgrywały instrukcje dyrektorów Departamentu Weterynarii ówczesnych resortów rolnictwa, a później instrukcje Głównego Lekarza Weterynarii, które określały zakres prowadzenia dochodzeń w przypadku podejrzenia lub potwierdzenia danej choroby zakaźnej zwierząt.

Zakres dochodzeń epizootycznych został na nowo określony w art. 42 ust. 7 Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2020 poz. 1421). Obejmował on co najmniej ustalenie: okresu, w którym choroba zakaźna zwierząt mogła rozwijać się w gospodarstwie przed podejrzeniem lub stwierdzeniem jej wystąpienia u zwierząt z gatunku wrażliwego; miejsca pochodzenia źródła choroby zakaźnej zwierząt wraz z ustaleniem innych gospodarstw, w których zwierzęta z gatunków wrażliwych mogły zostać zakażone; dróg przemieszczania się ludzi, zwierząt i przedmiotów, które mogły być przyczyną szerzenia się danej choroby do lub z gospodarstwa w okresie jej inkubacji (2). Ustawa ta była jedną z pakietu ustaw implementujących prawo weterynaryjne Unii Europejskiej w polski porządek prawny.

Od 21 kwietnia 2021 r. dochodzenie epidemiologiczne zostało określone zgodnie z zapisami Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie przenoszących chorób zwierząt oraz zmieniające i uchylające

Epizootic investigation – administrative measure for combating the animal infectious diseases

Welz M.¹, Niemczuk P.², Jażdżewski K.², Filianowicz D.³, Białowąs J.⁴, Kondrat R.⁵, Łoś P.⁶, Waksmundzka-Szarek M.⁷, Ciołek J.¹, Witkowski L.⁸, Voivodeship Veterinary Inspectorate in Krosno¹, General Veterinary Inspectorate in Warsaw², District Veterinary Inspectorate in Białystok³, District Veterinary Inspectorate in Ostrołęka⁴, District Veterinary Inspectorate in Sanok⁵, District Veterinary Inspectorate in Ustrzyki Dolne⁶, Podkarpackie Voivodeship Office in Rzeszów⁷, Division of Veterinary Epidemiology and Economics, Institute of Veterinary Medicine, Warsaw University of Life Sciences – SGGW⁸

In Polish veterinary law, the epizootic investigation has been known since, at least, 1920s. It was also described in details in the Act on the Protection of Animal Health and on Combating Animal Infectious Diseases, from 11 March 2004. This has implemented into national law the EU veterinary law, concerning the eradication of infectious animal diseases, what resulted from Poland accession to European Union. With the entry into force of the Animal Health Law, with effect from April 21, 2021, also a new definition of an epidemiological investigation was given. In 2020 the guidelines of the Chief Veterinary Officer regarding the conduction of epizootic investigations were introduced in Poland. These guidelines standardized the procedures and methodology of the Veterinary Inspection's activities in this area. This article aims at presenting the ongoing changes on the national level.

Keywords: epizootic investigation, disease outbreak, regional veterinarian, Veterinary Inspection.

niektóre akty w dziedzinie zdrowia zwierząt (Prawo o zdrowiu zwierząt, Animal Health Law – AHL; 3). Jednolite ramy Prawa o zdrowiu zwierząt unifikują nie tylko sposób postępowania właściwych organów i podmiotów w obszarze zdrowia zwierząt, ale także wprowadzają jednolite nazewnictwo wynikające zarówno z definicji w nim zawartych, jak też określonych w treści jego zapisów. Należy zaznaczyć, że w tym przypadku zmiana nazwy z dochodzenia epizootycznego na dochodzenie epidemiologiczne jest konsekwencją ewoluowania w tym obszarze nazewnictwa europejskiego i światowego, zwłaszcza w krajach anglojęzycznych. Podobnie jak w literaturze naukowej termin epidemiologia weterynaryjna (veterinary epidemiology) zastąpił dotychczasową epizootologię, tak również w praktyce działań Inspekcji Weterynaryjnej w Polsce zmienia się

dotychczasowe określenie dochodzeń prowadzonych przez powiatowych lekarzy weterynarii w ogniskach chorób zakaźnych zwierząt. Za uniwersalnym określeniem tych czynności zarówno w ogniskach chorób występujących w populacjach ludzkich, jak i w populacjach zwierząt przemawia także to, że większość czynników etiologicznych chorób ludzi i zwierząt jest wspólna (4).

W artykule odniesiono się do zasad prowadzenia dochodzeń epidemiologicznych w ogniskach chorób zakaźnych zwierząt według regulacji Prawa o zdrowiu zwierząt, a także dotychczasowych zasad prowadzenia dochodzeń, o których mowa, w Polsce. Celem pracy przybliżenie zasad i podstaw prawnych oraz wytycznych Głównego Lekarza Weterynarii w zakresie prowadzenia dochodzeń epizootycznych oraz ich aspektu praktycznego. Odniesiono się także do metodyki prowadzenia wywiadu lekarsko-weterynaryjnego, a także jej podobieństw do technik dochodzeniowo-śledczych stosowanych przez organy ścigania, zwłaszcza policję.

Dochodzenie epidemiologiczne według Prawa o zdrowiu zwierząt

Choroby o największym znaczeniu gospodarczym skategoryzowano w Prawie o zdrowiu zwierząt jako choroby kategorii A. W odniesieniu do występowania ich ognisk sposób przeprowadzenia dochodzenia epidemiologicznego ma kluczowe znaczenie zarówno dla możliwości ich skutecznego zwalczania, jak i ograniczenia strat związanych z ich pojawieniem się oraz dalszym szerzeniem się czynników zakaźnych. Zgodnie z definicją art. 1 rozporządzenia 2018/1882 *choroba kategorii A oznacza chorobę umieszczoną w wykazie, która zwykle nie występuje w Unii i po wykryciu której muszą zostać wprowadzone natychmiastowe środki likwidacji choroby...* (5). Celem dochodzenia epidemiologicznego jest ustalenie pochodzenia danej choroby umieszczonej w wykazie oraz sposobu jej rozprzestrzeniania, a dodatkowo ustalenie prawdopodobnego okresu występowania choroby przed postawieniem jej podejrzenia, a także identyfikacja zakładów (gospodarstw) i innych miejsc powiązanych epidemiologicznie, na które lub z których choroba mogła się rozprzestrzenić oraz uzyskanie informacji o przemieszczaniu zwierząt tam utrzymywanych oraz osób, produktów, pojazdów, przedmiotów lub innych środków mogących mieć wpływ na transmisję czynnika chorobotwórczego. Ponadto w dochodzeniu należy uzyskać informacje o możliwym rozprzestrzenianiu się choroby w otaczającym środowisku, w tym o ewentualnym występowaniu i rozmieszczeniu wektorów choroby. Zwrócenie uwagi na uwarunkowania środowiskowe jest nowym elementem wprowadzonym przez Prawo o zdrowiu zwierząt, które nie występowało w dotychczasowych regulacjach ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt. W ramach dochodzenia epidemiologicznego analizowana jest dokumentacja zakładu dotycząca spisu zwierząt, ich identyfikacji, pochodzenia, daty przybycia do gospodarstwa i ewentualnych wyjazdów,

a także dokumentacja przemieszczeń, transportów, produkcji oraz wszystkich wizytacji prowadzonych w zakładzie.

Aby przeprowadzić skuteczne dochodzenie, w tym dokonać rzetelnej analizy dokumentów oraz oceny danych epidemiologicznych, w przypadku podejrzenia lub potwierdzenia wystąpienia choroby z kategorii A, należy uwzględnić przedział czasu istotny dla możliwej inkubacji danej choroby w ognisku, liczony od konkretnej daty przed dniem zgłoszenia jej podejrzenia. W tym celu określono okresy monitorowania chorób kategorii A. Okres monitorowania, o którym mowa, jest okresem referencyjnym dla każdej choroby, ustalonym w zależności od czasu inkubacji czynników chorobotwórczych oraz innych elementów epidemiologicznych o istotnym znaczeniu dla rozprzestrzeniania się danej choroby, liczony wstecz od dnia zgłoszenia jej podejrzenia. Okres monitorowania w odniesieniu do 14 chorób kategorii A został określony w załączniku II rozporządzenia 2020/687 (6).

W przypadku choroby kategorii A, dochodzenie epidemiologiczne rozpoczyna się w momencie wprowadzenia wstępnych środków zwalczania choroby (na etapie jej podejrzenia) i kontynuuje do czasu jej wykluczenia lub potwierdzenia i dalej aż do zakończenia czynności urzędowych związanych ze zwalczaniem jej zarówno w ognisku, jak też w gospodarstwach i miejscach powiązanych z nim epidemiologicznie.

Zasady prowadzenia dochodzeń epizootycznych w Polsce

Odnosząc się do dochodzeń prowadzonych w ostatnim okresie, uwzględniając roboczo lata od 2017 do 2021 r. w Polsce, były one realizowane w oparciu o polskie prawo weterynaryjne, a w szczególności:

- Ustawę z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (7),
- Ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2020 poz. 1421),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 lipca 2017 r. w sprawie sposobu prowadzenia dokumentacji związanej ze zwalczaniem chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2017 poz. 1388; 8),
- właściwe rozporządzenia ministra rolnictwa i rozwoju wsi, dotyczące zwalczania chorób zakaźnych zwierząt objętych obowiązkiem zwalczania.

Co do zasady dochodzenie epizootyczne prowadzone jest przez powiatowego lekarza weterynarii właściwego miejscowo dla ogniska choroby lub urzędowych lekarzy weterynarii, pracowników kierowanych przez niego powiatowego inspektoratu weterynarii, działających z jego upoważnienia. Czynności dochodzenia dokumentowane są w Protokole z dochodzenia epizootycznego i badań zwierząt, którego obowiązujący wzór stanowi załącznik nr 2 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 lipca 2017 r. w sprawie sposobu prowadzenia dokumentacji związanej ze zwalczaniem chorób zakaźnych zwierząt. Zakres dochodzenia określony

został w art. 42 ust. 7 Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, a także wynika z treści formularza protokołu, który wskazuje, jakie dane i informacje są wymagane do ustalenia. 9 stycznia 2018 r. nowelizacja ustawy o Inspekcji Weterynaryjnej wprowadziła z inicjatywy ówczesnego Głównego Lekarza Weterynarii zmianę polegającą na wprowadzeniu nowego obowiązku dla wojewódzkich lekarzy weterynarii, którzy są zobligowani do utworzenia co najmniej dwóch zespołów ds. dochodzeń epizootycznych w każdym województwie. Członkami zespołów, o których mowa, są wyznaczeni pracownicy Inspekcji Weterynaryjnej, którzy mogą być kierowani do wykonywania czynności na obszarze właściwym dla wojewódzkiego lekarza weterynarii, a także – za zgodą Głównego Lekarza Weterynarii – w innym województwie, na okres nie dłuższy niż dwa miesiące. Jednak nadal lekarz weterynarii prowadzący dochodzenie, przy braku jednolitej metodyki oraz dodatkowych wytycznych dotyczących wykonywanych czynności, posiadał dużą dowolność jego realizacji. Ta sytuacja została skorygowana w 2020 r., kiedy w Głównym Inspektoracie Weterynarii opracowano i przekazano podległym służbom Inspekcji Weterynaryjnej wytyczne w zakresie prowadzenia dochodzeń epizootycznych, po stwierdzeniu ognisk chorób zakaźnych zwierząt zwalczanych z urzędu (9). Składają się one z czterech części obejmujących metodykę prowadzenia dochodzeń, wzór zmodyfikowanego protokołu, wytyczne dotyczące prowadzenia wywiadu lekarsko-weterynaryjnego oraz zestaw przykładowych pytań zadawanych w trakcie takiego wywiadu. Prawidłowo przeprowadzone dochodzenie epizootyczne powinno zawierać, zgodnie z zasadami „Metodyki przeprowadzania dochodzenia epizootycznego”, co najmniej następujące elementy:

- przygotowanie do wykonania dochodzenia,
- zebranie danych o gospodarstwie/ innym podmiocie, w którym wystąpiło ognisko choroby,
- badanie kliniczne zwierząt, w tym ocena ich zachowania,
- autopsją zwierząt,
- badanie diagnostyczne zwierząt (jeśli jest wymagane),
- kontrola wszelkiej dokumentacji znajdującej się na fermie (w gospodarstwie),
- zebranie i opisanie wyników badań zwierząt,
- ocena danych w gospodarstwie, w tym danych produkcyjnych, takich jak śmiertelność, produktywność, rozrodczość, przyjmowanie paszy i wody,
- wywiad lekarsko-weterynaryjny,
- ocena stanu bioasekuracji gospodarstwa/ innego podmiotu,
- lustracja otoczenia gospodarstwa/ innego podmiotu,
- ocena zebranego materiału, w tym stawianie hipotez,
- wnioski i rekomendacje,
- ogłoszenie wyników dochodzenia.

W ślad za wprowadzeniem wytycznych Głównego Lekarza Weterynarii – w czerwcu 2020 r.

zorganizowano szkolenie w zakresie prowadzenia dochodzeń epizootycznych przeznaczone dla pracowników Inspekcji Weterynaryjnej, w tym członków Zespołu ds. Dochodzeń Epizootycznych przy Głównym Lekarzu Weterynarii. Jego uczestnikami byli przedstawiciele każdego z 16 województw w kraju oraz pracownicy Głównego Inspektoratu Weterynarii, łącznie 35 osób. W trakcie szkolenia przeprowadzono zajęcia teoretyczne przy udziale wykładowców z Inspekcji Weterynaryjnej oraz oficerów śledczych z Komendy Głównej Policji, a także zajęcia praktyczne. Uczestnicy kontynuowali dalsze szkolenia w trybie kaskadowym na szczeblu wojewódzkim, organizowane dla członków zespołów ds. dochodzeń epizootycznych powołanych przez właściwych wojewódzkich lekarzy weterynarii. Jednak najbardziej wymagającym poligonem w zakresie doskonalenia tych umiejętności przez pracowników powiatowych inspektoratów weterynarii i członków zespołów ds. dochodzeń epizootycznych okazały się ogniska pojawiających się w latach 2020 i 2021 epizootii takich chorób, jak wysoce zjadliwa grypa ptaków oraz afrykański pomór świń, w tym prowadzenie czynności dochodzeniowych w warunkach rzeczywistych.

Wsparcie prowadzenia dochodzeń oraz dodatkowe narzędzia zbierania informacji

Inspekcja Weterynaryjna w prowadzonych działaniach administracyjnych, w tym prowadzeniu dochodzeń epizootycznych, powinna opierać się także na podstawach prawnych ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego – KPA (10). Wynika to wprost z zapisów art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, który stanowi:

Do postępowania w sprawach indywidualnych rozstrzyganych w drodze decyzji stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej.

W szczególności dotyczy to sporządzania protokołu dochodzenia epizootycznego oraz dokumentowania wywiadu lekarsko-weterynaryjnego, które powinny spełniać wymagania odpowiednio protokołu z czynności oraz protokołu przesłuchania strony lub świadka, zgodnie z KPA. Zarówno organ administracji publicznej, jak też pracownik tego organu czy strona postępowania lub świadek, mają określone obowiązki i prawa określone m.in. w art. 83 KPA, a w szczególności:

Nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonka strony, wstępnych, zstępnych i rodzeństwa strony oraz jej powinowatych pierwszego stopnia, jak również osób pozostających ze stroną w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli. Prawo odmowy zeznań trwa także po ustaniu małżeństwa, przysposobienia, opieki lub kurateli. Świadek może odmówić odpowiedzi na pytania,

gdy odpowiedź mogłaby narazić jego lub jego bliskich (...) na odpowiedzialność karną, hańbę lub bezpośrednią szkodę majątkową albo spowodować naruszenie obowiązku zachowania prawnie chronionej tajemnicy zawodowej. Przed odebraniem zeznania organ administracji publicznej uprzedza świadka o prawie odmowy zeznań i odpowiedzi na pytania oraz o odpowiedzialności za fałszywe zeznania.

Również Policja realizuje swoje obowiązki służbowe wspierając działania innych organów, w tym organów Inspekcji Weterynaryjnej, wykorzystując do tego przysługujące jej funkcjonariuszom narzędzia oraz kierując się obowiązującymi przepisami, jak również wewnętrznymi wytycznymi. Realizację czynności dochodzeniowo-śledczych określają procedury aktualizowane na bieżąco zarządzeniami Komendanta Głównego Policji. W ogólnym ujęciu do zadań dochodzeniowo-śledczych Policji należy ustalanie okoliczności popełnionych przestępstw, jak również wykrywanie ich sprawców oraz zbieranie materiału dowodowego na potrzeby postępowania (11). W odniesieniu do zagadnień związanych z udzielaniem wsparcia dla czynności realizowanych przez Inspekcję Weterynaryjną, korzystanie z pomocy funkcjonariuszy Policji powinno być wcześniej ustalone na poziomie lokalnym. Korzystając z delegacji art. 19 ust. 6 ustawy o Inspekcji Weterynaryjnej, zważywszy na fakt, że dochodzenie epizootyczne stanowi rodzaj kontroli weterynaryjnej, powiatowy albo wojewódzki lekarz weterynarii może wystąpić do właściwego miejscowo komendanta Policji z wnioskiem o pomoc, jeżeli jest to niezbędne do przeprowadzenia takiej kontroli przez Inspekcję. Pomoc taka może być także następstwem ustaleń posiedzenia zespołu zarządzenia kryzysowego na szczeblu wojewódzkim lub powiatowym w ramach wojewódzkiego lub powiatowego zespołu zarządzania kryzysowego lub stanowić rekomendację szefów takich zespołów (wojewody lub starosty) z uwzględnieniem określenia sił i środków potrzebnych do doróżnego ich użycia (12). Wsparcie Policji w trakcie realizacji czynności przez Inspekcję Weterynaryjną przy wykonywaniu zadań związanych ze zwalczaniem chorób zakaźnych zwierząt nabrało szczególnego znaczenia w związku z rozprzestrzenianiem się afrykańskiego pomoru świń (ASF) na terenie kraju, ponieważ konieczne działania Inspekcji wywoływały skrajne emocje wśród lokalnych hodowców, co często uniemożliwiało działania pracowników Inspekcji. Odnosiło się to zwłaszcza do sytuacji związanych z udaremnianiem lub utrudnianiem prowadzenia kontroli w ramach dochodzeń epizootycznych, egzekwowaniem przepisów, w tym udzielaniem pomocy podmiotom uprawnionym do ich egzekwowania, zabezpieczaniem miejsc związanych z wystąpieniem zagrożenia lub choroby (ognisk), ułatwieniem przejazdu dla transportu np. podczas realizacji procedur utylizacyjnych zabitych lub padłych zwierząt oraz pomocy w trakcie realizacji czynności administracyjnych związanych z likwidacją zagrożenia, jak również w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa

osobom wykonującym czynności urzędowe. Często przydatne w pozyskiwaniu informacji wykorzystywanych na potrzeby dochodzeń, zwłaszcza w pracy Policji, są działania realizowane przez np. dziennikarzy w ramach wywiadów dziennikarskich (śledczych) lub w ogóle korzystanie przez organy ścigania z otwartych źródeł informacji jawnoźródłowych. Informacje takie najczęściej wykorzystywane są na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych i w ramach prowadzonych postępowań przygotowawczych, szczególnie kiedy są one źródłem wiedzy o przestępstwie. Znajduje to potwierdzenie w kodeksie postępowania karnego, gdzie mowa o tym, że podstawa do wydania postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego jest uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Informacje, na podstawie których organy ścigania kształtują swoje podejrzenie, mogą wynikać z różnorodnych źródeł. Informacje pozyskane z otwartych źródeł, również te o charakterze medialnym same w sobie co do zasady nie stanowią dowodu, natomiast są ważne, ponieważ mogą zawierać informacje o dowodzie lub dowodach (13). Podobnie przystępując do czynności dochodzenia epizootycznego warto sprawdzić, czy nie znajdziemy dodatkowych internetowych źródeł informacji związanych z doniesieniami medialnymi w danej lub podobnej sprawie.

Praktyczny aspekt dochodzeń epizootycznych prowadzonych w Polsce

Prowadzenie działań dochodzeniowych w gospodarstwie wymaga minimum dwuosobowego zespołu (optymalny skład zespołu to 3–4 osoby), wyposażonego w zestawy jednorazowej odzieży ochronnej (min. trzy zestawy dla każdej osoby na dzień pracy), niezbędny sprzęt (laptop, aparat fotograficzny) oraz potrzebne materiały biurowe, jak również sprzęt do pobierania próbek i dezynfekcji, gdyż w trakcie oględzin terenu, jak też czynności w obiekcie, może zaistnieć potrzeba pobierania próbek. Wskazane jest także, aby jedna osoba w zespole kierowała jego działaniami i żeby nie był to miejscowy inspektor, który na bieżąco kontroluje gospodarstwo będące ogniskiem choroby. W przypadku dużych ferm, z liczną obsadą personelu, wskazane są dwa 3–4-osobowe zespoły, które mogą w krótszym czasie zebrać potrzebne informacje od wielu pracowników fermy. W przypadku zebrania informacji tylko od jednej osoby istnieje ryzyko, że poinformuje ona pozostałych pracowników, o co była pytana. Stwarza to możliwość przekłamań oraz może utrudniać ustalenie stanu faktycznego. Przed wejściem do ogniska (strefy brudnej) zaleca się sprawdzenie jego otoczenia (strefy czystej), w tym lustrację przyległych cieków wodnych, szczelności i stanu technicznego ogrodzeń, uwzględnienie obecności tam przejść, przejazdów lub składowania ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego i pasz. Należy zwrócić uwagę na ślady zwierząt dzikich lub ich szczątków oraz na występujące w najbliższym otoczeniu uprawy, pod kątem atrakcyjności jako ich żerowisk. Istotne jest też zwrócenie uwagi na to, czy w sąsiedztwie fermy

wypasane są zwierzęta gospodarskie, a ponadto na obecność zwierząt domowych, a także wszelkie ślady pojazdów, w szczególności rolniczych, prowadzące z okolicznych pól na fermę. Ważne jest również sprawdzenie, czy wokół fermy znajdują się jakieś ślady działań człowieka. Umożliwi to później weryfikację informacji składanych przez właścicieli oraz pracowników fermy o wszelkich wejściach/wyjściach oraz wjazdach/wyjazdach do i z obiektu w ostatnim czasie. Na terenie fermy należy sprawdzić także stan techniczny budynków, w szczególności zabezpieczenie ich przed dostępem zwierząt wolno żyjących i domowych, jak również obecność na wjazdach/wyjazdach z fermy mat dezynfekcyjnych (jeśli są wymagane).

Przeprowadzenie dochodzenia epizootycznego wymaga odpowiedniego przygotowania. Dobrze przemyślane, odpowiednio zadane i ukierunkowane pytania mają podstawowe znaczenie dla ustalenia pochodzenia choroby, przyczyn i okoliczności jej wystąpienia oraz możliwych konsekwencji. Nie powinny być one przypadkowe, tworzone wyłącznie spontanicznie podczas rozmowy. Należy starać się również dostosowywać pytania do osób, którym są zadawane oraz formułować je prosto i zrozumiale. Wywiad powinien mieć formę spokojnej rozmowy. Nie należy sugerować odpowiedzi, co można osiągnąć poprzez zadawanie pytań otwartych. Z dystansem i krytycznie powinno się traktować treść uzyskanych odpowiedzi, choć nie powinno się tego okazywać. Wywiadem lekarsko-weterynaryjnym należy objąć możliwie jak największy krąg osób. Nie powinno poprzestawać się na rozmowie wyłącznie z właścicielem gospodarstwa lub fermy, co dopuszczalne jest wyłącznie w małych gospodarstwach. W średnich i dużych gospodarstwach należy przeprowadzić wywiad z możliwie największą liczbą osób, w tym przynajmniej właścicielem lub kierownikiem fermy, pracownikami fermy, lekarzem weterynarii leczącym tam zwierzęta oraz wszelkimi innymi osobami, o których się dowiemy w trakcie zbierania informacji, a które mogą posiadać wiedzę w przedmiocie dochodzenia.

Prowadząc dochodzenie, najczęściej rozpoczyna się je od rozmowy z kierownikiem lub właścicielem fermy, potem porównując uzyskane dane z informacjami pozyskanymi od pracowników. Pozwala to na ich konfrontację i ich uwiarygodnienie. Podstawowy zakres pytań powinien stanowić przygotowany wcześniej zestaw, który jednak nie powinien być traktowany jako katalog zamknięty. Każda ujawniona nowa okoliczność powinna być wnikliwie wyjaśniona z każdą z osób udzielających informacji. Dla przykładu, jeśli zadane pytanie skutkuje odpowiedzią, która jest istotna dla dochodzenia w ognisku choroby, to sytuacja ta powinna generować kolejne pytania ukierunkowane na jej uszczegółowienie. Wszystkie dane i okoliczności ustalone w toku wywiadu lekarsko-weterynaryjnego powinny zostać zweryfikowane opierając się na dostępnych źródłach lub ustaleniach (np. ostatni protokół z kontroli bioasekuracji gospodarstwa, baza danych Systemu Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt (SIRZ),

dokumentacja i ewidencja leczenia zwierząt, dokumentacja odbioru zwierząt padłych, dokumentacja zakupu paszy, środków dezynfekcyjnych, zaświadczenia o unasiennianiu, rejestry wjazdów i wyjazdów na fermę oraz rejestry wejść osób do gospodarstwa). Ustalenia poczynione w toku dochodzenia epizootycznego muszą być na bieżąco utrwalane w formie pisemnej na obowiązujących w tym zakresie drukach (przy czym wywiady lekarsko-weterynaryjne powinny stanowić załączniki do protokołu dochodzenia epizootycznego). Zaleca się także, od początku prowadzenia dochodzenia epizootycznego, sporządzanie dokumentacji fotograficznej. Bardzo pomocna jest też rejestracja wideo, gdyż umożliwia ona prowadzenie szczegółowej analizy nawet po zakończeniu wizyty na fermie. Właściciele gospodarstw próbują czasami „poprawiać” stwierdzone pierwszego dnia nieprawidłowości, aby podnosić później, że nie miały one miejsca. W toku dochodzenia należy ustalić gatunki zwierząt, liczbę, kategorie hodowlane, wiek i płeć zwierząt utrzymywanych w gospodarstwie, w szczególności na podstawie autopsji, posiadanych dokumentów i informacji w odniesieniu do zwierząt gatunków wrażliwych na zakażenie chorobą podejrzaną lub potwierdzoną. Różnice dotyczące liczby zwierząt, ich wieku i płci powinny być na bieżąco wyjaśniane.

Istotne jest rozpoczęcie dochodzenia epizootycznego od ustalenia wszelkich przemieszczeń osób i pojazdów na fermie, przynajmniej w okresie monitorowania choroby. Jeżeli znajduje się tam większa liczba obiektów, należy ustalić, czy przyporządkowani są do nich pracownicy tylko tam pracujący, czy przemieszczają się oni między obiektami na fermie oraz czy wykonują jakieś inne prace, np. porządkowe, otwieranie i zamykanie bram wjazdowych, dezynfekcja pojazdów, przyjmowanie i rozładunek dostaw.

Należy sprawdzić także wszystkie przemieszczenia zwierząt do i z gospodarstwa w okresie monitorowania choroby, dane identyfikacyjne zwierząt, które były przemieszczane, ustalić zwierzęta, których dotyczyły, w tym z jakich gospodarstw zwierzęta zostały przemieszczone (weryfikując statusy tych gospodarstw) lub do których zostały przemieszczone. Istotna jest kontrola oznakowania zwierząt, w szczególności tych dostarczanych do gospodarstwa i ustalenie, czy był prowadzony remont stada. Wskazane jest sprawdzenie historii wszystkich gospodarstw, z których przemieszczano zwierzęta. Należy sprawdzić dokumenty potwierdzające status gospodarstw pochodzenia oraz świadectw zdrowia (jeśli są wymagane). Istotne jest także ustalenie przewoźników zwierząt. Wszelkie dane dotyczące przemieszczeń należy zweryfikować z bazą danych SIRZ oraz księgą rejestracji stada.

Ponadto wskazane jest ustalenie danych wszystkich osób zamieszkałych w gospodarstwie oraz mających z nim kontakty i sporządzenie ich spisu. Należy zwrócić uwagę na aktywność zawodową domowników oraz innych osób, które znajdowały się w gospodarstwie w okresie monitorowania choroby. W wywiadzie pytamy także o zainteresowania i wszelkie inne formy aktywności mające lub

mogące mieć związek ze zwierzętami (np. polowania, prowadzenie innego gospodarstwa, ubój, przetwórstwo mięsa). Ustalamy, czy miały miejsce wyjazdy z gospodarstwa w tym okresie, a także wizyty w gospodarstwie (rodzina, goście, osoby postronne, listonosz, elektryk itp.). W przypadku potwierdzenia wizyt ustalamy, czy ich uczestnicy wchodzili do chlewni/obory/kurnika, czy przywozili własną żywność, co działo się z jej resztkami. Ważne jest ustalenie, czy osoby mające możliwość wstępu do gospodarstwa to grupa ryzyka, w przypadku danej choroby. Na przykład przy ASF myśliwi, grzybiarze, biorący udział w nagankach, polowaniach, zbieraniu runa, poroża itp.

Należy także ustalić rodzaj i pochodzenie paszy, miejsce i czas jej przechowywania, zabezpieczenie przed warunkami atmosferycznymi, szkodnikami, innymi zwierzętami, w tym dzikimi oraz sposób dostarczenia pasz go gospodarstwa. W przypadku produkcji pasz własnych zwraca się uwagę na pochodzenie składników, lokalizację pól i pastwisk, stosowanie w żywieniu odpadów kuchennych, pochodzenie siana i słomy oraz przemieszczenia pasz do i z gospodarstwa przynajmniej w czasie okresu monitorowania.

Należy także objąć dochodzeniem:

- postępowanie i dokumentację usuwania ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego,
- dokumentację leczenia zwierząt oraz opieki weterynaryjnej nad zwierzętami,
- informacje o zaobserwowanych w okolicy gospodarstwa sytuacjach dotyczących wzmożonej obecności i aktywności ludzi i zwierząt, np. prac polowych, wzmożonego ruchu pojazdów, robót budowlano-remontowych i drogowych lub innych, które mogły stanowić ryzyko zawleczenia choroby.

Podsumowanie

Dochodzenie epidemiologiczne (epizootyczne) jest ważnym elementem zwalczania chorób zakaźnych zwierząt. Od tego, czy zostanie ono właściwie przeprowadzone, uzależniony jest dalszy rozwój choroby, w szczególności w zakresie możliwych kierunków jej rozprzestrzeniania oraz wczesnego wykrycia ognisk w innych gospodarstwach, z których lub do których mogła ona zostać przeniesiona, a ponadto możliwie szybkie ustalenie źródła jej pochodzenia, które może generować wystąpienie nowych ognisk. Prowadzący dochodzenie powinni sformułować wnioski w jak najkrótszym czasie, jednakże w przypadku dużych ferm przeprowadzenie wywiadów, analiza dokumentacji i wszelkich innych zebranych informacji wymaga czasu. Zalecane jest, aby dochodzenie zakończyć, jeżeli to możliwe, w terminie 30 dni. Jako działanie prewencyjne umożliwia ono przerwanie łańcucha epizootycznego, szybkie wygaszenie choroby oraz ograniczenie strat finansowych i gospodarczych związanych z wystąpieniem ognisk wtórnych. Zasady dotyczące prowadzenia dochodzeń epizootycznych w Polsce, oprócz stosowanego nazewnictwa, nie różnią się w zasadniczy sposób od regulacji europejskiego

Prawa o zdrowiu zwierząt. Bardzo istotne dla skutecznego prowadzenia tych dochodzeń było opracowanie krajowych wytycznych, które określają spójny zakres i metodykę ich prowadzenia. Jednak aby mogły być skutecznie realizowane, powinny być systematycznie ćwiczone i utrwalane zarówno w trakcie szkoleń teoretycznych, jak i prowadzonych ćwiczeń symulacyjnych zwalczania chorób zakaźnych zwierząt oraz bezwzględnie stosowane w każdej rzeczywistej sytuacji wystąpienia podejrzenia lub potwierdzenia ognisk chorób zakaźnych zwierząt, objętych obowiązkiem urzędowego zwalczania.

Piśmiennictwo

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. 1927 nr 77 poz. 673).
2. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2020 poz. 1421).
3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie przenośnych chorób zwierząt oraz zmieniające i uchylające niektóre akty w dziedzinie zdrowia zwierząt („Prawo o zdrowiu zwierząt”) – (Dz.U. L 84 z 31.3.2016, s. 1).
4. Kita J., Kaba J.: *Podstawy epidemiologii weterynaryjnej*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2008, s. 15.
5. Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) 2018/1882 z dnia 3 grudnia 2018 r. w sprawie stosowania niektórych przepisów dotyczących zapobiegania chorobom oraz ich zwalczania do kategorii chorób umieszczonych w wykazie oraz ustanawiające wykaz gatunków i grup gatunków, z którymi wiąże się znaczne ryzyko rozprzestrzeniania się chorób umieszczonych w tym wykazie (Dz.U. L 308 z 4.12.2018, s. 21).
6. Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) 2020/687 z dnia 17 grudnia 2019 r. uzupełniające Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 (Dz.U. L 174 z 3.6.2020, s. 24).
7. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz.U. 2021 poz. 306 z późn. zm.).
8. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 lipca 2017 r. w sprawie sposobu prowadzenia dokumentacji związanej ze zwalczaniem chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2017 poz. 1388).
9. Wytyczne Głównego Lekarza Weterynarii z dnia 5 lutego 2020 r. w zakresie prowadzenia dochodzeń epizootycznych, po stwierdzeniu ognisk chorób zakaźnych zwierząt zwalczanych z urzędu (Sygn. GIWz.432.69.2020, Warszawa).
10. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. 2022 poz. 2000).
11. Ura E., Pomykała M., Pieprzny S. (red.): *Policja. Prawne formy działania*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2019.
12. Ura E. (red.): *Współdziałanie Policji z innymi podmiotami w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2021.
13. Jarczewska-Walendziak K.: Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji przez służby śledcze. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* 2017, 10, nr 1 (18), 135–148.

Dr n. wet. Mirosław Welz, e-mail: m-welz@o2.pl,
Wojewódzki Inspektorat Weterynarii zs. w Krośnie,
ul. Ściegiennego 6A, 38-400 Krosno